

¹Универзитет Сингидунум,
Београд, Србија
²Висока туристичка школа струковних
студија,
Београд, Србија

У свету који карактеришу различитости култура и религија, развијати верски туризам представља изазов који истиче особеност различитих религијских заједница кроз споменике културе, ходочашћа, манифестације и др. Верски туризам подразумева посету веома важним религијским локалитетима који као главни мотив има задовољење верске потребе. Свеобухватношћу социјалних слојева друштва и бројем учесника, верски туризам је постао феномен који има обележја економске категорије и биће предмет интересовања ове студије о мултикултуралном и мултирелигијском граду какав је Суботица. Главни циљ истраживања је могућност развоја верског туризма у граду Суботици и претварање у туристичку дестинацију коју туристи радо посећују ради задовољења верских мотива, препознатљивих верских догађаја и културно-историјског наслеђа. За потребе истраживања спроведено је истраживање секундарних извора информација, као и теренско истраживање: испитани су ставови припадника верских заједница и одржане су радионице са кључним стејкхолдерима дестинације. Закључак до којег смо дошли је да туристи радо посећују сакралне објекте у Суботици, а најчешће су мотивисани потребом упознавања различитих култура.

верски туризам, мултиетничност, верске заједнице, толеранција.

Верски туризам представља специфичан облик туризма који је према свом обухвату мултидисциплинаран, а појављује се у различитим облицима – од ходочашћа до туризма који није искључиво верски мотивисан. Заједничка одредница свим облицима верског туризма је потреба за остварењем духовних доживљаја и верских мотива. Приликом креирања одређеног верског догађаја потребна су различита знања и вештине, поред тога потребан је и одређени ниво сензибилности који увек прати организацију верског догађаја због важности да се задовоље верски мотиви и духовни доживљаји, а не стварање економских ефеката. Менаџмент верских догађаја је веома захтеван процес и као такав је подложен критикама јер се поставља питање материјалних услова за организовање верских догађаја, цене превоза и смештаја, као и добити коју организатор путовања треба да оствари. Стога је потребно на примерен начин и веома пажљиво управљати развојем верског туризма.

Sitcon 2017
www.sitcon.singidunum.ac.rs



На све конкурентнијем туристичком тржишту дестинације покушавају да идентификују и развију компаративне предности које се састоје у различитостима националних заједница и религијских обележја становништва које живи на простору дестинације. Традиционалне форме туризма имају своје негативне ефекте на одрживи развој туристичке дестинације, а да би се неутрализовао њихов утицај верски туризам и туризам културно-историјске баштине имају улогу у регенерацији и заштити блага културне баштине, повећању запослености и одрживог економског раста. Употреба културно-историјске баштине, верских објеката и догађаја са минимално потребним улагањима привлачи сегмент верских туриста, чија потрошња није под утицајем флукуација на глобалном тржишту.

Развој верског и културног туризма је значајан за Суботицу, град у којем је шаренило култура изградило аутентичност у региону. Мултикултуралност и мултиетничност као кључне одреднице идентитета Суботице пружају добру базу за развој верског туризма. Међутим, поставља се питање како мултикултурална средина може да се пласира у програм верског туризма и који је оптималан ниво заједничког учешћа и наступа пред туристичким аудиторијумом једне мултиетничке заједнице у којој се сваки етницитет бори за сопствени идентитет у глобализованом свету.

Овај рад има задатак да истражи које су могућности и изазови приликом развоја верског туризма у мултиетничној дестинацији каква је Суботица. Последњих година може се приметити развој туристичких потенцијала Суботице који се ослањају на културни и рурални туризам, а један од облика туризма чији потенцијал није довољно искоришћен је верски туризам.

ТЕОРИЈСКА ОБЕЛЕЖЈА И ПОЛАЗНА СХВАТАЊА ВЕРСКОГ ТУРИЗМА

Међу бројним видовима савременог туризма, верски туризам све више постаје значајан за дестинације које имају ресурсну основу за његов развој. Верски туризам подразумева посету важним религијским локалитетима са мотивом задовољења верских и духовних потреба. Верска путовања представљају један од најстаријих облика путовања која су мотивисана религијом као покретачем и морају се додатно сагледати са социолошког, културолошког и привредног аспекта. Ради се о одређеном облику туризма као друштвене појаве, али са нагласком на то

да се ради о привредној делатности са економским ефектима која као мотив има верску посету дестинацији.

Дефиниција верског туризма је веома сложена, а нарочито на простору који је био под утицајем различитих историјских промена као што је град Суботица. Истраживање о верском туризму укључује питање духовности и суштине људског живота и тражење одговора на питања везана за веру, а одговори се налазе у путовањима која поред религије укључују културу, историју и знање. Из тог разлога истраживања о верском туризму треба да укључе феномен ходочашћа уз анализу његових разних облика и културно-историјске баштине која је од значаја за верски туризам. Појам ходочашћа има порекло у грчкој речи *ходос* што значи пут и означава кретање путника у света места. Ходочашћа омогућавају верницима да стекну увид у снагу религије којој припадају, као и да учврсте ставове да су на правом путу у свом исповедању вере (Вуконић, 1990). Ходочашће се појављује као типичан верски чин који се налази у самој суштини религиозног човека, а структуриран је помоћу теологије и верске праксе те представља верско путовање ка светим местима, грађевинама, споменицима и одређеним историјским знаковима који приказују однос између човека и Бога (Церовић, Занкетић 2013). Места на која се ходочасти су обично родна места светаца, утемељитеља религије или места указања Госпе (нпр Лурд, Фатима и др.). На дугом путу ходочасници морају да се сместе, да купују и продају, размењују материјална и духовна добра те упознају културне и духовне вредности народа у чију су средину пристигли.

На основу објашњења појма ходочасничког, религиозног или верског туризма може се сагледати спој духовно-религиозног и друштвено-економског подручја. У иностраној и домаћој литератури може се пронаћи дефиниција верског туризма: верски туризам је селективни облик туризма чији је главни мотив посета светих места и учешће у верским догађајима и тематским верским путовањима која укључују размишљање, медитацију и учествовање у молитви и богослужењу (Rinschede, 1992). Верски туризам је према томе тесно повезан са културним и одморишним туризмом.

На основу дужине трајања посете светих места разликују се: краткотрајни верски туризам, који представља ограничена путовања на краћу раздаљину где је циљ путовања одлазак на верска места локалног или регионалног катрактера; и дуготрајни верски туризам који обухвата посету религијском центру на више дана или недеља (Шећибовић, 1995).



Што се тиче краткотрајног верског туризма у Србији су популарне црквене славе, сабори и вашари који се организују тим поводом, а који имају туристички значај за локално становништво одређене религије, које се окупља ради веселја и забаве, обиласка родног краја или помоћи црквеној заједници. Популарне су и посете манастирима који имају нарочити значај у очувању културне баштине народа, поседују богате збирке уметничких дела, религијских мотива или библиотеке, те представљају значајне туристичке дестинације и за туристе који нису верници.

С обзиром на сложеност појма верског туризма и преплитање са ходочашћем, потребно је нагласити да се верски туризам може појавити у различитим облицима. На бази истраживања које су спровели Adler (1985) и остали научници, Smith (1992) предлаже тзв. континуум путовања који има два пола – светост и секуларност, те дели туристе у следеће групе: „побожни ходочасник”, верски туриста или „ходочасник туриста”, „више ходочасник него туриста”, „више туриста него ходочасник” и „световни туриста”. Организација верских догађаја или ходочашћа захтева велики број стручних особа и људи спремних да волонтирају и који имају осећај за доброту, љубав, милосрђе и толеранцију за људе и њихове потребе. На пословима и активностима припреме се поред стручних људи из области туризма ангажују чланови црквених организација и низ других професионалних служби (здравствене службе, комуналци, ватрогасци и др.).

Планирање и развој верског туризма дестинације подразумева одређене специфичности на које је потребно обратити пажњу. Дестинација у коју долазе туристи мотивисани верским карактером места пре свега треба да буде препознатљива и потребно је да се пруже све релевантне информације у брошурама, интернет порталима или програмима туристичких организација. Начин презентације треба да буде приступачан на различитим језицима и урађен према савременим захтевима тржишта (интерактивни водичи, аудио-визуелни водичи и др.) За верска путовања и ходочашћа цене смештаја и пратеће услуге треба да буду приступачне, а приступ верским објектима подразумева добро урађену инфраструктуру.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Проблем истраживања је могућност развоја верског туризма у мултиетничким заједницама те изазови са којима се суочавају верске заједнице у међусобној координацији са организацијама које

су задужене за развој верског туризма у граду Суботици. Главни циљ истраживања је био да се утврди какви су ставови представника верских заједница и кључних стејкхолдера о верском туризму Суботице као града, које су предности и недостаци које је потребно исправити.

За потребе израде овог рада спроведено је теренско истраживање које је дало одговоре на питања о могућностима и изазовима развоја верског туризма у мултирелигијској средини какав је град Суботица. Испитани су ставови припадника верских заједница и одржане су радионице с стејкхолдерима. Развој верског туризма није могуће осварити без активног учествовања свих носиоца па је извршен избор од свих представника верских заједница које делују на подручју града, представника локалне самоуправе и представника туристичких агенција и хотелијера.

Ставови представника верских заједница су истражени методом личног испитивања, а образац за прикупљање података је био подсетник за интервју који је обухватао отворена питања о претпоставкама развоја верског туризма. Интервјуи су одржани са 10 припадника верских заједница током марта и априла 2017. Поред тога, одржане су две радионице током априла 2017. са стејкхолдерима који су важни за туризам града. На радионице су позвани и припадници верских заједница, градске управе, представници туристичких агенција и туристички водичи. Укупно се одазвало 40 особа којима је представљен пројекат и на крају је одржана расправа и спроведено испитивање помоћу анкетног упитника. Анкетни упитник је садржао 10 питања, од којих је 8 затвореног типа и односе се на оцењивање ставова и 2 питања отвореног типа. Од испитаника је тражен одговор на питање: „Како бисте Ви и организација из које долазите могли допринети развоју верског туризма?”. Испитанике смо у другом питању отвореног типа замолили да наведу предлоге мера помоћу којих би се могао развијати верски туризам у Суботици.

Ограничење овог истраживања је релативно мали узорак и кратко расположиво време за спровођење истраживања. Подаци који су прикупљени су обрађени различитим методама квантитативног и квалитативног истраживања. На основу одговора које смо добили и прикупљених података, извршили смо анализу стања и утврдили могућности даљег развоја верског туризма и изазове са којим се суочава град Суботица приликом предузимања активности које су потребне да се оствари развој.



РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу спроведеног испитивања међу представницима верских заједница и кључних стејкхолдера, дошло се до закључка да су туристи у Суботици претежно у транзиту, а просечан боравак туриста је 2 дана. Ка бораваку у Суботици туристе привлаче културно-историјски споменици, салаши, гастрономска понуда, винарије, као и језеро Палић. Суботица није препозната као верска дестинација и јако мало туриста долази подстакнуто верским мотивима. Иначе, присутна је повезаност религије и културе, јер туристи који разгледају културно-историјску баштину у исто време посећују и верске објекте. Представници верских заједница се слажу да су са аспекта развоја верског туризма најзначајнији објекти различитих верских заједница на тлу Суботице: Катедрала Св. Терезе Авилске, Фрањевачка црква, Црква Вознесења Господњег, Синагога и Џамија. Од манифестација се истиче Дужијанца која привлачи велики број туриста као својеврсна атракција, јер се током свечаности одржава парада у ношњама народа који живе у Војводини, културно-уметничких друштава и дефиле у кочијама и на јахаћим коњима улицама града које буду затворене специјално за ту прилику.

Према мишљењу представника верских заједница, Туристичка организација Суботице и локална самоуправа би могле учинити следеће кораке ка повећању броја долазака верских туриста: чување верских објеката, одржавање чистоће верских објеката, околине и адекватна осветљеност, промоција верских објеката у брошурама на интернет порталима, као и очување толеранције међу свим верским заједницама у граду. Посебно се сматра важном едукација туристичких радника и водича у смислу представљања верских објеката, чување верских објеката и указивање на правила понашања и одевања. Да би се спровели наведени кораци, неопходна је сарадња и координација локалне самоуправе, Туристичке организације Суботице, туристичких радника и верских институција.

Резултати анкетног испитивања које је обављено након радионица приказало је које су оцене додељене појединим ставовима. Испитаници су требали да дају оцене на Ликертовој скали од 1 до 5. Добијене оцене су груписане према испитаницима и приказане у Табели 1. Резултати су показали да постоји висок степен у подударану у ставовима између две групе испитаника. Учесници су се сложили да верски туризам у Суботици није довољно развијен и да је потребно учинити активности на његовом даљем развоју. Верски објекти се не промовишу на прави

начин и не постоји довољна укљученост верског туризма у туристичке туре града (најнижа оцена представника верских заједница 2,23). Потом су најнижу оцену (2,33) дали представници верских заједница ставу да су верски објекти презентовани на одговарајући начин. У дискусији смо дошли до проблема обезбеђивања верских објеката и времена када би требало да буду отворени за посете туриста. Многи верски објекти су отворени за време одржавања Свете мисе, па би услед потребе увођења дужег периода кад су објекти отворени за посете требало обезбедити раднике – чуваре.

Сви испитаници сматрају да организација коју представљају може допринети повећању броја туриста који долазе у Суботицу подстакнути верским мотивима. Највећу оцену овом ставу дали су представници верских заједница (4,90), али и представници туристичких организација (4,84). Сви испитаници сматрају да је за развој верског туризма потребна сарадња и координација свих учесника у туристичком развоју града Суботице.

На питања о предлозима за развој верског туризма представници верских заједница су предложили да објекти буду отворени за туристе дуже времена, да се верске мисе служе на више језика, да се израде вишејезичне брошуре које треба да се поделе туристима, понуда квалитетних програма и концерата, као и израда посебне интернет странице посвећене верском туризму у оквиру званичне туристичке презентације града. Представници туристичког сектора града су дали предлоге да се креира туристичка тура која би подстицала туристе да обилазе верске објекте. Прича треба да се прилагоди потребама и жељама туриста, да се обезбеди финансијска потпора града за акције промоције верског туризма, да се подстакне предузетништво и израда сувенира и пратећих програма верског туризма, као и промовисање постојећих и покретање нових верских манифестација.



Табела 1. Ставови припадника верских заједница и туристичких радника о верском туризму Суботице

Ставови	Просечне оцене		
	Верске заједнице	Туристички радници	Укупно
Верски туризам је значајан за туризам Суботице	3,63	3,30	3,47
Туристички менаџмент подупије развој верског туризма	2,86	3,40	3,13
Верски туризам није довољно развијен у Суботици	4,10	4,32	4,21
Верски објекти су презентовани на одговарајући начин	2,33	2,75	2,54
Верске манифестације су организоване на начин који привлачи туристе	3,42	2,81	3,16
Верски туризам је укључен у туристичке туре града	2,23	2,45	2,34
Организација из које долазим може допринети бољем презентовању верског туризма	4,50	4,72	4,61
За даљи развој верског туризма потребно је да сви учесници сарађују.	4,90	4,84	4,87

Извор: Израда аутора

ЗАКЉУЧАК

Верски туризам представља селективни облик туризма где је главни мотив туриста посета верских места (катедрале, цркве, самостани, манастири, капеле, светишта и др.), као и учешће у верским манифестацијама и учествовање на молитви. Верски туризам се сматра обликом културног туризма, јер су повезани ходочашће и традиционални облици туризма. С обзиром на врсту мотива, туристе можемо поделити у две групе: оне којима је главни мотив посета верских места и манифестација, и оне који обилазе верске објекте у жељи да упознају различите културе и њихове обичаје.

Суботица је град познат по својој мултикултурности, толеранцији и отворености, а који одликује велики број верских заједница које делују и по истакнутим и важним верским објектима. Највећи број верника са највећим бројем сакралних објеката у граду су католици (57,60%). Друга највећа верска заједница су православци (27,9%), протестанти (1,68%) и припадници мањих верских заједница као што су верници муслиманске вероисповести, Јевреји и др. У граду постоји добра основа за развој верског туризма и надоградњу у виду верских манифестација које су такође важне за град.

Истраживање које је урађено је дало одговор на питања о предностима и недостацима које је потребно исправити јер представљају ограничења у развоју ове селективне врсте туризма. Да би се то остварило, потребна је боља организација и координација свих кључних актера у развоју туристичке понуде града и тиме верских тура које треба да су представљене у оквиру интернет презентације, брошура и туристичких водича града. Велики број верских заједница које делују на подручју града представља богатство и ресурс којим се град поноси и део је његовог идентитета којим се диференцира у односу на друге туристичке дестинације.

Проблеми о којима се дискутовало на радионицама попут радног времена верских објеката, које је често непознато и није у складу са потребама туриста, захтевају мере којима ће се овај недостатак отклонити, али захтевају и финансијска улагања. С друге стране, присутна је слаба едукација туристичких водича о значају сакралних објеката и понуди верских садржаја. Посебно питање је и сигнализација верских објеката, као и мањак информативних табли. Међу наведеним слабостима туристичке понуде града су инфраструктура, прилаз верским објектима и мањак места за паркирање.



Туристичка потражња у Суботици има обележја транзитног боравка туриста са кратким временом задржавања које је у просеку 2 дана. У прилог развоју туризма је добар геостратешки положај града, близина границе са Мађарском, програми прекограничне сарадње у области културе и религије и позитиван имиџ Суботице на емитивном туристичком тржишту. Суботица је град у којем „разлике спајају”, чији су становници познати по свом гостопримству и жељи да угоде туристима. Чињеницу постојања различитих народа, култура, обичаја, верских обреда и фолклора, разноврсне и шаролике гастрономске понуде треба укључити и у развој верског туризма. Међу изазовима на које треба одговорити су недостатак координисаног деловања носиоца развоја туризма и верских заједница града, као и недостатак стратегије развоја верског туризма коју је потребно у наредном период дефинисати.

ЛИТЕРАТУРА

- Adler, J. (1985). Youth on the Road: reflection on the History of Tramping, *Annals of Tourism Research*, 12(3), 335-354, DOI: 978-92-844-1239-6.
- Церовић, З., Занкетић, П. (2013). *Менаџмент ходочашћа и вјерских догађаја*, Опатија: Факултет за менаџмент у туризму и угоститељству.
- Rinschede, G. (1992). Forms of religious tourism. *Annals of tourism Research*, 19 (1), 51-67. Pergamon-Press, USA. DOI: 338.479104-dc21-2002000779.
- Smith, V. L. (1992). Introduction: The Quest in Guest. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 1-17. DOI: 10.1016/0160-7383(92)90103-V.
- Шећибовић, Р. (1995). *Увод у општу географију религије*. Нови Сад: Прометеј & Терсит & Јунир.
- Вуконић, Б. (1990). *Туризам и религија*. Загреб: Школска књига.

THE CHALLENGES AND OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF RELIGIOUS TOURISM IN A MULTICULTURAL AND MULTIRELIGIOUS ENVIRONMENT

Abstract:

In a world which is characterized by the diversity of cultures and religions, it is a challenge to develop religious tourism that emphasizes particularity of different religious communities through their cultural monuments, pilgrimages, events etc. Religious tourism involves visiting important religious sites and the main motive is satisfaction of religious needs. The comprehensiveness of social strata and the growing number of participants has made religious tourism a phenomenon with strong economic characteristics, which is the topic of this study on multi-cultural and multi-religious city of Subotica. The main objective of the research is to transform the city of Subotica into a destination that tourists visit to satisfy religious motifs, to attend religious events and to see cultural and historical heritage. For the study purposes, a survey of secondary sources of information was conducted, as well as the field research: attitudes of members of religious communities were examined and workshops with key stakeholders of the destination were held. It could be concluded that tourists enjoy visiting churches in Subotica, and they are most often motivated by the wish to learn about different cultures.

Keywords:

religious tourism, multiethnicity, religious communities, tolerance.